

SER-toekomstvisie

Perspectief op brede welvaart in 2040

Bouwen aan de economie van de toekomst

Publieksversie | januari 2024

Inhoud

Toekomstvisie	3
Focus op drie domeinen	4
Vijf randvoorwaarden	8
Aanbevelingen voor de komende kabinetsperiode	9
Tijd voor dialoog	10
Colofon	12

Toekomstvisie

Wat voor land willen we in de toekomst zijn? Waarmee willen we ons geld verdienen? Hoe zorgen we voor waardig werk? Hoe verdelen we de welvaart eerlijk over alle regio's? En wat is er nodig om onze planeet leefbaar te houden? Deze vragen liggen aan de basis van de visie van de SER: 'Perspectief op Brede welvaart in 2040. Bouwen aan de economie van de toekomst'.

Wat voor land willen we zijn?

We richten ons in deze visie op 2040, tussen de kortetermijndoelen van 2030 en de langetermijndoelen van 2050 in. Dat geeft urgentie, maar ook tijd om de transities in goede banen te leiden. Want de transities slagen alleen als we samen oplopen en niemand achterblijft.

Vergroten van brede welvaart

In 2040 willen we een land zijn met brede welvaart, waarbij samenleving, milieu en economie met elkaar in balans zijn. Dat heeft de SER in 2023 vastgelegd in een nieuwe doelstelling: 'Het bevorderen van brede welvaart waar samenle-

ving, economie en milieu in balans zijn, hier en nu, later en elders. Dat doen we door in samenhang te werken aan het bevorderen van ondernemerschap en waardig werk; en het bevorderen van duurzame groei en een inclusieve samenleving met een evenwichtige inkomensverdeling.'

Hier en nu, later en elders

Brede welvaart gaat over alles wat voor mensen van belang is. Denk aan inkomen en verdienvermogen, maar ook aan werkzekerheid, inclusie, een schone en gezonde leefomgeving en herstel van de biodiversiteit. Brede welvaart is pas breed als iedereen in Nederland erin deelt. Dat geldt niet alleen voor hier en nu, maar ook voor later en elders. Daarom zetten we ons in om mogelijk negatieve effecten van onze welvaart voor andere plaatsen in de wereld en toekomstige generaties aan te pakken. Brede welvaart vraagt goed voorouderschap.

De economie van de toekomst is in de visie van de SER een economie waarin iedereen meedoet en waarin schaarse middelen en ruimte eerlijk worden verdeeld. Een *sociale markteconomie*. Geen vechteconomie, maar een overlegeconomie, gebaseerd op een sterke, sociale dialoog in Nederland en in Europa.

Relevante, dominante trends

De SER ziet zes relevante, dominante trends die de komende jaren flink kunnen ingrijpen op de brede welvaart in Nederland en de wereld. Het gaat om vergrijzing en toenemende arbeidsmarkt-krapte, de ontwikkeling van sociale ongelijkheid, digitalisering en technologisering, veranderende geopolitieke verhoudingen, klimaatverandering en biodiversiteitsverlies en een toenemende vraag naar ruimte. Om de brede welvaart te vergroten en mensen een wenkend perspectief te bieden, moet Nederland op een goede manier met die trends omgaan.

Focus op drie domeinen

In deze toekomstvisie ligt de focus op drie beleidsonderdelen, aansluitend bij het sociale, economische en ecologische domein binnen het brede welvaartsconcept:

- Waardig werk en inkomenszekerheid
- Versterking van het toekomstig verdienvermogen
- Ruimte en natuur binnen de planetaire grenzen

Hieronder beschrijven we per domein wat er aan de hand is, wat het gewenste toekomstbeeld is en hoe we dat kunnen bereiken.

I Waardig werk en inkomenszekerheid

Wat is er aan de hand | Veel werkenden ervaren onvoldoende grip op hun werk, werktijden en inkomen. De komende jaren gaat veel werk door grote transities ook nog eens enorm veranderen. Banen in de fossiele industrie en in de productie verdwijnen, er komen groene en ict-banen bij. Ondertussen gaat de vergrijzing de komende jaren door. Het tekort aan arbeidskrachten in allerlei sectoren zet niet alleen de kwaliteit van het werk onder druk, maar maakt het ook moeilijk om werken te combineren met leren, zorgen, vrijwilligerswerk en maatschappelijke participatie.

Gewenst toekomstbeeld | In 2040 willen we een land zijn met meer werk- en inkomenszekerheid

voor werkenden en meer wendbaarheid voor ondernemingen. We willen geen ongewenste concurrentie op arbeidsvoorwaarden, maar zekerheid over inkomen. Geen werkende armen, maar een toereikend inkomen en werk dat loont. Gelijke kansen voor iedereen. Een inclusieve arbeidsmarkt, die ruimte biedt voor diversiteit.

Hoe bereiken we dat | Waardig werk en inkomenszekerheid vragen om sociaaleconomisch beleid dat de arbeidsmarktkrapte tegengaat. De SER heeft in het MLT-advies Zekerheid voor mensen, een wendbare economie en herstel van de samenleving (2021) voorstellen gedaan om de arbeidsmarkt te vernieuwen. Deze zijn omgezet in een pakket aan maatregelen en wetsvoorstellen, maar nog niet ingevoerd. Het is van groot belang dat de invoering van het samenhangende arbeidsmarktpakket de komende jaren wordt doorgezet. Daarnaast zijn voor het tegengaan van arbeidsmarkttekorten ook de volgende maatregelen nodig:

- Bevorder de inzet van arbeid in sectoren die het meest bijdragen aan brede welvaart, zoals vitale sectoren en sectoren waarmee we internationaal kansrijk zijn.
- Verhoog de arbeidsproductiviteit door digitalisering, robotisering, AI en sociale innovaties. Sociale innovatie is de vernieuwing van de arbeidsorganisatie en maximale benutting van

competenties, gericht op verbetering van de bedrijfsprestaties en ontplooiing van talent.

- Geef iedereen die (meer) wil werken, de kans om mee te doen of meer uren te maken.
- Maak meer werk (werkuren) beter lonend, door middel van arbeidsvoorwaarden, een eenvoudiger systeem voor inkomensondersteuning en fiscaliteit.
- Stimuleer veilig en gezond werken en daarmee duurzame inzetbaarheid.
- Verminder het personeelstekort in de zorg, door innovaties, vermindering van regeldruk en betere ondersteuning van mantelzorg.
- Faciliteer kinderopvang als arbeidsmarktinstrument en als middel om bij te dragen aan gelijke kansen.
- Verbeter de matching tussen vraag en aanbod door goede arbeidsmarktdienstverlening, om- en bijscholing en een systeem dat een leven lang ontwikkelen (LLO) voor iedereen mogelijk maakt.
- Zet in op gerichte, tijdelijke arbeidsmigratie voor sectoren die in hoge mate bijdragen aan brede welvaart en waarvan vacatures langdurig niet worden vervuld.

II Versterking van het toekomstig verdienvermogen

Wat is er aan de hand | Veel ondernemers in Nederland maken zich zorgen over het vestigingsklimaat. Bedrijven willen vergroenen, maar

kunnen in veel regio's geen toegang krijgen tot stroom. Nederland heeft onvoldoende bedrijvigheid in de sleuteltechnologieën van de toekomst zoals voedseltechnologie en chipfabricage, kunstmatige intelligentie, hightech maakindustrie en industriële biotech. Het onderwijs kampt met een lerarentekort, de leesvaardigheid van leerlingen blijft achter (PISA-scores). De stapeling van regelgeving werkt verlamdend. Er is te weinig experimenteeruimte en de productiviteitsgroei blijft steken.

Gewenst toekomstbeeld | In 2040 willen we een land zijn met een innovatieve, circulaire, veilige economie, gebaseerd op inclusie en duurzaamheid. Een land met een sterk vestigingsklimaat, leiderschap op sleuteltechnologieën en een sterke positie in een weerbaar Europa dat beter samenwerkt.

Hoe bereiken we dat | Brede welvaart is alleen bereikbaar als Nederland voldoende verdienvermogen heeft en inzet op activiteiten met een hoge toevoegde waarde en/of geopolitieke relevantie. Dat vraagt om een investeringsagenda voor de lange termijn:

- Maak vaart met het ingezette beleid voor de klimaat-, grondstoffen- en energietransitie. Investeer in de infrastructuur die daarvoor nodig is.
- Zet in op technologieën en sectoren met potentieel voor Nederland, zoals AI, klimaat- & natuurherstel, micro-elektronica, hightech maakindustrie en biotechnologie.

- Verhoog de publieke en private investeringen in onderzoek en ontwikkeling (R&D) naar 3 procent in 2030 om tot een innovatieve economie te komen.
- Geef ondernemers financieringsmogelijkheden. Schep duidelijkheid over wat we willen met de transities, zodat de investeringen de goede kant uitgaan.
- Verminder de regeldruk voor burgers en bedrijven, met name voor MKB, start-ups en scale-ups.
- Versterk de kwaliteit van het funderend onderwijs.
- Ontwikkel een strategie om de productiviteit te verhogen en sociale innovatie te bevorderen.
- Bevorder internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen op Europees niveau, zodat bedrijven negatieve impact op bijvoorbeeld mensenrechten en milieu in hun ketens aanpakken.

III Ruimte en natuur binnen de planetaire grenzen

Wat is er aan de hand | Onze huidige manier van leven vraagt veel meer dan de planeet aan kan. Het overschrijden van de planetaire grenzen leidt tot klimaatverandering, uitputting van grondstoffen, verlies van biodiversiteit, waterproblemen, sociale ongelijkheid en toename van klimaatvluchtelingen. De transities die gaande zijn en de opgaven die moeten worden opgelost,

leggen allemaal een sterke druk op de ruimte. Daardoor dreigt versnippering en vertraging van de opgaven en economische ontwikkeling.

Gewenst toekomstbeeld | In 2040 willen we een land zijn dat klimaatverandering tegengaat, de biodiversiteit herstelt en verbetert en een veilige, schone leefomgeving creëert, met aandacht voor een rechtvaardige transitie. De kosten en baten van verduurzaming moeten eerlijk worden verdeeld, tussen groepen en tussen generaties.

Hoe bereiken we dat | Het streven naar brede welvaart vereist een fundamenteel andere omgang met energie, grondstoffen en ruimte. De energie-, grondstoffen- en voedseltransities vragen een overheid die de regie neemt en duidelijke randvoorwaarden stelt in de vorm van stabiel beleid en toekomstgerichte wet- en regelgeving. De overheid kan dit echter niet alleen, zij heeft daarbij de medewerking en het commitment van bedrijfsleven en samenleving nodig. Gelet op de schaarste aan ruimte zijn scherpe keuzes en maatregelen onvermijdelijk:

- Investeer in opschaling van groene initiatieven, uitbreiding van de energie-infrastructuur en de beschikbaarheid van gekwalificeerd personeel.
- Beperk het gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Verminder de klimaatimpact en milieudruk door radicaal efficiënter om te gaan met grondstoffen, materialen en producten.

- Zet in op een langere levensduur van producten, hergebruik van grondstoffen en vervanging van nieuwe grondstoffen door hernieuwbare of duurzamere alternatieven.
- Verhoog de strategische autonomie van Nederland/ Europa en de leveringszekerheid, met name door hergebruik van kritieke metalen.
- Verminder de milieudruk van onze voedselproductie en verbeter de waterkwaliteit.
- Bied perspectief op duurzame landbouw, met aandacht voor voldoende verdienvermogen voor agrarische ondernemers, de leefbaarheid van het platteland en sociale cohesie.

Vijf randvoorwaarden

Om de beleidsprioriteiten voor de toekomst uit te voeren en vast te houden, moet aan een aantal randvoorwaarden worden voldaan. Dat is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheden, bedrijven, werknemers- en werkgeversorganisaties, maatschappelijke organisaties en huishoudens.

- 1. Een slagvaardige, adaptieve, consistente, betrouwbare en kaderstellende overheid.** Het is van groot belang dat de overheid duidelijke kaders stelt voor ondernemers, werkenden en huishoudens. Dit is cruciaal voor het vertrouwen en het investeringsklimaat in een periode van grote transities.
- 2. Heldere spelregels.** Als de spelregels helder zijn, kunnen bedrijven en huishoudens hun bijdrage leveren en weten ze waarop ze kunnen rekenen. Eerder ingezet beleid op basis waarvan bedrijven en huishoudens beslissingen hebben genomen, mag niet zomaar worden teruggedraaid. De overheid focust meer op het wat, minder op het hoe.
- 3. Ruimte voor betrokkenheid en handelingsperspectief.** Waar mogelijk wordt de operationele kracht van bedrijven benut door publiek-private samenwerking. De samenleving wordt via passende vormen van participatie beter betrokken, met bijzondere aandacht voor de stem van jongeren en toekomstige generaties.

- 4. Betere afstemming tussen beleid en uitvoering.** De regelgeving en de uitvoering worden versimpeld, de regeldruk verlaagd. Professionals in de publieke dienstverlening krijgen meer ruimte.
- 5. Integraal afgewogen, meerjarig begrotingsbeleid.** Een schokbestendig begrotingsbeleid vraagt een evenwichtige mix van hervormingen, belastingen, overheidsuitgaven en publiek-private investeringen. Om het draagvlak voor de transities te behouden, worden de lasten en de lusten eerlijk verdeeld, ook tussen generaties. Iedereen kan mee in de transitie naar duurzaamheid.

Aanbevelingen voor de komende kabinetsperiode

Wat is nodig om brede welvaart te vergroten en de gestelde doelen te bereiken? Recente SER-adviezen bevatten concrete handvatten en aanbevelingen voor de komende kabinetsperiode. De belangrijkste aanbevelingen uitgeicht.

I Aanbevelingen gericht op waardig werk en inkomenszekerheid:

- Maak de arbeidsmarkt divers en inclusief.
- Vernieuw het inkomensbeleid.
- Dicht de kansenkloof en zorg voor een samenhangend systeem van kindvoorzieningen.
- Maak werken in de publieke sector aantrekkelijker.
- Pak de acute nood in de jeugdzorg aan.

Relevante SER-adviezen:

- Sociaal-economisch beleid 2021-2024 (MLT-advies) (2021)
- Kansrijke start voor alle kinderen (2021)
- Aan de slag voor de zorg; Actieagenda voor de zorgarbeidsmarkt (2021)
- Waardevol werk: publieke dienstverlening onder druk (2023)
- Gezond opgroeien, wonen en werken (2023)
- Balans in maatschappelijk verlov (2023)

II Aanbevelingen gericht op toekomstig verdienvermogen:

- Investeer in het toekomstig verdienvermogen van Nederland.
- Kom met Europese wetgeving voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO).
- Schep perspectief voor duurzame landbouw.
- Maak Europa weerbaar, duurzaam, digitaal, fair en sociaal.

Relevante SER-adviezen/-verkenningen:

- Naar duurzame toekomstperspectieven voor de landbouw (2021)
- Beleidsagenda Europese Unie 2024-2029 (2023)

III Aanbevelingen gericht op natuur en ruimte:

- Neem als overheid de regie.
- Verduurzaam de maakindustrie.
- Pak de knelpunten op de woningmarkt aan.
- Versnel de grondstoffent transitie naar een circulaire economie.

Relevante SER-adviezen/-verkenningen:

- Biomassa in balans (2020)
- Evenwichtig sturen op de grondstoffent transitie en energietransitie voor brede welvaart (2022)
- Hoe wonen werkt (2022)
- Meer vaart maken met de grondstoffent transitie (2023)
- Biodiversiteit loont: een handreiking voor werkenden en ondernemers (2023)
- Verduurzaming maakindustrie (2023)

Tijd voor dialoog | Werken aan draagvlak

Met deze visie op de economie van de toekomst biedt de SER het nieuwe kabinet en het parlement ideeën en handvatten om de grote uitdagingen en dominante trends van onze tijd aan te pakken. Denk aan klimaatverandering, biodiversiteitsverlies, demografische veranderingen, digitalisering, veranderende geopolitieke verhoudingen, toenemende sociale ongelijkheid en een steeds grotere vraag naar schaarse ruimte.

Deze visie gaat over brede welvaart voor iedereen. Met dat doel voor ogen kunnen we de juiste keuzes en afwegingen maken. Voor het hier en nu, maar ook voor elders en later: andere plaatsen in de wereld en toekomstige generaties. Dat vergt moed en vastberadenheid. Niet alles kan overal. Niet alles kan tegelijk. Daarom is het noodzakelijk om samen op te lopen en niemand achter te laten.

Werken aan de toekomst is nooit af. Het vraagt een doorgaande dialoog tussen politiek en samenleving. Die dialoog is van cruciaal belang om draagvlak te verwerven voor beleid. De SER wil in de komende kabinetsperiode een gestructureerde dialoog aangaan met het nieuwe kabinet en de Tweede Kamer, om samen te bouwen aan de duurzame economie van de toekomst.

Samen bouwen vraagt ieders inzet: een *overheid* die de kaders stelt en de transities bevordert en faciliteert, *bedrijven* die investeren in goed werk en innovatie en *werkenden* die investeren in zichzelf, door werken te combineren met leren, ontwikkelen en zorgen. Samen staan wij voor de uitdaging om een sterke, sociale en groene toekomst te creëren.

Het pad naar versterking van de brede welvaart in 2040 ligt voor ons. Samen brengen wij de brede welvaart voor iedereen dichterbij.

Colofon

Deze publieksversie is gebaseerd op de visie *Perspectief op brede welvaart in 2040 - Bouwen aan de economie van de toekomst*.

SER

Sociaal-Economische Raad
Bezuidenhoutseweg 60
Postbus 90405
2509 LK Den Haag
T 070 3499 525
communicatie@ser.nl

www.ser.nl

© 2024, Sociaal-Economische Raad

UITGAVE Sociaal-Economische Raad, Den Haag GRAFISCHE VORMGEVING Sheila Kok (basisontwerp), SER afdeling Communicatie
TEKST Corien Lambregtse BEELD Shutterstock, ANP/Rob Voss